

BOKSAMLARMEKANISMEN

Av Fil. kand. Harry Järv

»Et totum rapiunt me mea vita libri.»
(Milton: Elegia prima ad Carolum
Diodatum.)

HAN var utlänning, sydlänning, det syntes redan innan han hade sagt något: en satt, fettdallrande, mörk gestalt i övre medelåldern med bruna ögon och mörk skäggbotten, kläderna inte direkt dåliga men ändå sjaskiga på något sätt, kanske för att han svettades starkt i värmen och sin egen fetma.

Schillers Gedichte skulle han ha, någon billig upplaga. Han talade tyska men med en mjuk brytning på något annat språk, var kanske ungrare eller rumän eller något liknande. Han underströk sitt tal med yviga men mjuka gester. Allt hos honom var mjukt: kroppen, språket, rörelserna.

Han fick en hel trave att välja på. Schiller är inte så särdeles gångbar litteratur för närvarande, och då scenen utspelades på ett av Stockholms största antikvariat fanns det gott om Schillers dikter i olika upplagor av skiftande kvalitet, alla dock till måttliga priser. Någon van bokläsare eller -köpare var kunden tydligen inte, han handskades valhänt med böckerna då han provande vände dem i handen. Det var väl fråga om en födelsedagspresent till dottern eller något i den stilen.

Expediten var tjänstvillig och hjälpsam, framhöll förtjänsterna hos en upplaga och bristerna hos en annan, allt ärligt och välmenande och till kundens bästa.

— Men, framhöll han, vi har en vacker samlad upplaga i tre volymer, får jag inte visa den? Utan att invänta svar hämtade han den från hyllan.

— Observera de smakfulla banden, den vackra och lättlästa typografin, det tunna men ändå utmärkta papperet — kort sagt: en kvalitetsprodukt! fortsatte han. Han nämnde det låga priset, återvände än en gång till det tunna papperet — tack vare det skulle böckerna ta liten plats i anspråk på hyllan. Av panegyriken fram-

gick, att han omfattade den teorin, att platsbrist i bokhyllorna utgjorde den största kulturfaran just nu och att böcker av denna typ därför skulle betyda kulturens, ja kanske världens räddning.

Kunden var misstänksam först, han hade väl aldrig tänkt på att böcker kunde vara vackra. Men sedan han väl hade uppmärksamgjorts på faktum fattade han snart galoppen och kunde själv se att upplagan var trevlig. De bruna ögonen förlorade sitt avvissande uttryck och hans hand drogs smeksamt över bokryggarna. Hans intresse var väckt, ingen tvekan om den saken.

— Får jag låna telefonen ett ögonblick? frågade han efter en stunds tankfullt grubbel.

Han talade i telefonen över en halv timme på ett obegripligt språk. Först smattrade orden fram i en ivrig och entusiastisk ton, beledsagade av snabba armrörelser. Sedan motparten hade kommit till tals kyldes entusiasmen av, rösten fick en enträget bönfällande ton men återgick så småningom till att bli lidelsefullt förklarande för att slutligen åter mattas till trött, resignerad hopplöshet.

— Jag tar den här, sade han kort och vresigt och pekade på en av de först visade upplagorna dikter, betalade snabbt och dröp skamsen i väg efter en sista snabb blick under lugg på trebandsupplagan.

Detta fall ur verkligheten visar en boksamlare in statu nascendi. Det är nämligen troligt att han återvände någon av de närmaste dagarna och slog den begärda summan i bordet — med eller utan sin hustrus tillstånd. Antagligen utan. Ty det är ett faktum, att kvinnor inte är boksamlare i tillnärmelsevis samma utsträckning som männen. Visst har det funnits kvinnliga boksamlare — man kan nämna Margareta av Valois, Madame de Pompadour och drottning Kristina, som hade mer eller mindre värdefulla och vackra samlingar — men de har i äldre tid varit sällsynta undantag, eftersom det fanns få emanciperade kvinnor med avancerade målsättningar i fråga om vetenskap och bildning. Längre än till behovet att kunna kokettera med en ytlig salongsdiskussion i kultur sträckte sig inte den tidens kvinnliga aspirationer utom i sällsynta undantagsfall. Jean de La Bruyère har sammanfattat 1600-talets syn på denna kvinnotyp: »Man betraktar en lärd kvinna på samma sätt som ett vackert vapen; det är konstnärligt ciselerat, beundransvärt polerat och utsökt arbetat; det är en salongsprydnad som man visar kännare men som inte används vare sig i krig eller på jakt, lika litet som en aldrig så väl dresserad cirkushäst.» Men i samma mån som likställtheten mellan könen har erkänts på olika

arbetsområden har kvinnorna mer och mer förlorat sin immunitet mot boksamlarbacillen.

Ja, boksamlandet, liksom samlande över huvud taget, är ett sjukdomssymtom, ett tecken på andlig ohälsa hos den enskilde individen och ytterst hos hela den tid han lever i. Historikern Guglielmo Ferrero anser, att den omätliga varghungern efter trycksaker och läsning är vår civilisations gissel. Bibliomanen är också möjlig endast i en kultur vars ideal är att förstå allting, veta allting, och vars medel är den hänsynslösa konkurrensen. Han kan leva endast i storstaden med dess antikvariatanhopning; Paris brukar anses vara hans Eldorado men han kan få tillräckligt med näring för att hållas vid liv även i Stockholm eller Köpenhamn.

För någon tid sedan såg man några artiklar i dagspressen där den romantiska föreställningen, att olyckligt förälskade tynar bort till benrangel och skuggor av sina forna jag avlivades som en myt, utspridd av ren okunnighet eller i syfte att väcka medlidande och deltagande. I verkligheten förhåller det sig tvärtom, offren för olycklig kärlek lägger i stället på hullet. Upptäckten är förresten inte alls ny, bland psykologer av facket har det länge varit känt att det existerar ett samband mellan glupskhets och neuros, även om den själsliga mekanismens struktur ännu inte är helt känd på denna punkt. Men man vet att t. ex. känslan av att inte vara älskad kan utlösa glupskhets i fråga om mat och dryck men också i fråga om att skaffa mer bestående ting som kläder, böcker eller pengar, inflytande, makt. Den drivande kraften är en svårbestämbar ångest som verkar i själslivets omedvetna skikt och därför är okänd för medvetandet. Den ger sig till känna endast genom sina symtom, aldrig direkt. Begäret efter mat, sprit, ägodelar eller inflytande är emellertid inte bara ett symtom utan samtidigt en försvarsmur mot de nedbrytande verkningarna av denna ångest, som ofta har uppstått till följd av att ett ömhetsbehov eller kanske bara ett behov av kontakt med andra människor av någon orsak inte har kunnat fyllas. Om en människa, som söker ömhet, stöts tillbaka, kan reaktionen bli att hon överflyttar sitt intresse och sina egna ömhetskänslor från människor till döda ting. Hertigen av Roxburghe, för c:a 150 år sedan en av Englands mest kända boksamlare, skall ha blivit biblioman på grund av motgång i en kärleksaffär, och i García Lorcas pjäs Don Perlimplíns kärlek till Belisa finner Don Perlimplín till en början påhittat att han skall gifta sig fullkomligt absurt: »Jag har ju mina böcker — vad skulle det då tjäna till?» En boksamlare som däremot tydligen ägde en per-

sonlighet som var elastisk och mångsidig nog att medge ett både— och i stället för bara ett antingen—eller var den romerske prokonsuln M. Antonius Gordianus, som år 238 e. Kr. gjorde ett mycket kort gästspel på den romerska kejsartronen under namnet Gordianus I. Han hade 22 konkubiner och ett bibliotek på 62 000 volymer, och att ingendera av dessa två så helt olika men båda så starkt utbyggda intressesfärer var enbart prål och tomt skryt visas av hans produktion, som omfattade egna litterära arbeten av jämförelsevis hög klass samt tre à fyra barn per konkubin.

Boksamlarna bildar naturligtvis ingen homogen grupp. Av gammalt har man grovsorterat dem i bibliofiler och bibliomaner, varvid underförstås att samlare som tillhör den förstnämnda gruppen är sunda, respektabla och t. o. m. beundransvärda kulturpersonligheter, medan bibliomanen är värd liten eller ingen respekt eftersom han inte förmår behärska sin passion; skillnaden har också träffande karakteriserats så att »bibliofilen besitter böckerna medan bibliomanen är besatt av dem» (Gustave Mouravit). Naturligtvis är gränsen mellan de båda grupperna flytande, och även hos bibliofilen kan drivkraften för samlandet ligga i en omedveten grundångest, även om den hos honom är bättre dold än hos bibliomanen. Ur genetisk synpunkt är det inte någon art— utan endast en gradskillnad mellan bibliomanen och bibliofilen, det är närmast fråga om en olikhet i önskningarnas intensitet, kvalitet och praktiska genomförande samt graden av medvetenhet om samlardriftens natur och syfte. Beträffande det objektiva resultatet, d. v. s. boksamlingen, är det för övrigt inte alls säkert att bibliofilen har bättre kvalitet på sin samling. Däremot kan man med säkerhet säga att den är på ett lämpligare sätt avpassad efter det behov han har av den i sitt praktiska arbete. Skiljelinjen mellan de båda grupperna skulle man lämpligen kunna dra mellan de samlare som läser sina böcker och de som endast har begäret att samla men inte att läsa vad de samlar. Hos bibliomanen är grundångesten så stark, att samlandet blir till ett urskillningslöst, tvångsmässigt självändamål, som inte väjer för någonting. Ofta förlorar han allt intresse för boken så snart han har fått den i sin ägo, och många bibliomaner är hela livet sysselsatta med att sälja till ett antikvariat de dyrgripar som de har köpt från ett annat. Men så länge de inte har boken kan de inte tänka på något annat, och i boksamlandets annaler finns noterade t. o. m. rånmord. Allt eller intet är neurotikerns reaktionssätt, och hos bibliomanen är den ena av dessa ytterligheter driven till sin spets, utan att någon

uppluckring av medvetandet eller omdömesförmågan på övriga punkter behöver förekomma. Bland bokkleptomanerna finner man namn som påven Innocentius X och Katharina av Medici, och i stor skala tillämpades detta system att bygga upp ett bibliotek redan under antiken av ptolemeerna, som skall ha fyllt en hel avdelning i det berömda biblioteket i Alexandria med tjuvgods — alla fartyg som anlöpte staden genomsnokades systematiskt och berövades allt som fanns i bokväg. Grundbeståndet i de svenska storbiblioteken utgörs som bekant också av rövat gods från stormaktstidens krigståg på olika håll i Europa.

Mekanismen i detta beteendemönster är som sagt att dessa samlarmaniska människor genom en motgång på något område (vanligen är det fråga om ömhet) har fått sin ursprungligen normala och sunda självkänsla så skamfilad att de helt har förlorat tron på den egna personlighetens värde. De tror inte på sig själva, de kan inte uträtta något på egen hand utan måste söka stöd och hjälp från omgivningen. Men då denna inställning samtidigt har till följd, att de misstror människorna, eftersom de tror sig vara tillbakastötta av dem just på grund av sin värdelöshet, söker de sitt stöd på annat och medgörligare håll. (Denna tankegång rör sig i cirkel, men neurotikerns reaktionssätt är irrationellt och följer inte logiska tankebanor.) I vår kulturkrets kan pengar och/eller yttre samhällsställning ge ett pansar av säkerhet och trygghet även åt en kärna, som är anfrätt av osäkerhet, och eftersom trygghet är ett allmänt mänskligt mål är både pengar och samhällsställning efterjagade för den säkerhetskänsla de kan skänka. Yrkesskicklighet och kunskaper ger också en trygghetskänsla, och eftersom boken än så länge är den främsta kunskapsförmedlaren är en boksamling mycket lämplig som stödjande korsett för en osäker personlighet, som av sin ångest drivs att klamra sig fast vid yttre stöd.

På Skokloster finns ett egendomligt och lustigt porträtt, en mosaik av böcker som skall föreställa en bibliotekarie. Det är målat på 1580-talet av Rudolf II:s hovmålare Guiseppe Arcimboldo. Många människor identifierar sig med sitt yrke därför att de inte har någon egen personlighet, de består bara av detta yrkesskal, som är det enda de har att visa upp. Bakom yrkesstoltheten döljer sig ofta en sådan inre tomhet. Om det ligger någon sådan avslöjande symbolik i Arcimboldos tavla är väl numera inte lätt att avgöra, men man skulle kunna säga att den är en utmärkt och sann bild av bibliomanen i gemen som gammal: en fasad utan

någon som helst egen personlighet, en gestalt med kroppslig utsträckning i rummet men ändå utan eget, individuellt innehåll. Bibliomaner blir bibliomaner därför att de känner sig sakna personlighet men frenetiskt försöker uppträda som om de hade en värdefull sådan, och om denna känsla av bristfällighet och otillräcklighet från början mycket väl kan vara överdriven och objektivt sett falsk, även om det således är fråga om »inbillningssjuka», så blir den med tiden en realitet. Detta krampaktiga försök att hålla personligheten på en nivå som den saknar förutsättningar för tar krafter i anspråk som inte finns att tillgå, och därför är hela denna försvarsattityd mycket ömtålig och kan vid minsta extra belastning bryta samman och övergå i öppen och oförklädd neuros.

Eftersom drivkraften är okänd för neurotikern rationaliserar han sina symtom, som ofta hyfsas till riktigt utmärkta och värdefulla egenskaper — som de ju också ofta verkligen är. Sammalunda gör ock boksamlaren — med större eller mindre framgång. Den allmänt föraktade »skinnbandsbanditen» (uttrycket präglades för några år sedan av en skribent som är känd för sin snärtiga kvickhet och förstås väl av alla utan förklaring) har svårast att genomföra rationaliseringsprocessen, eftersom det ligger i så öppen dag, att en sådan samling endast är en potemkinkuliss, en fasad utan bakomliggande verklighet. Både ägaren själv och umgängesvännerna måste i ett sådant fall vara medvetna om, att det är fråga om ren svindel. Shane Leslie kallar den icke-läsande boksamlaren litteraturens hermafrodit, eftersom han är varken läsare eller författare. Skeppare på Sebastian Brants berömda *Narrenschiff*, vars första upplaga trycktes i Basel 1494, var en representant för denna typ. Han presenterar sig själv (enligt den av H. A. Junghans moderniserade texten) på följande sätt:

Im Narrentanz voran ich gehe
Da ich viel Bücher um mich sehe,
Die ich nicht lese und verstehe.

— — —
Auf Bücher stellte ich mein Frommen,
Von Büchern hab' ich grossen Hort,
Versteh' ich gleich drin wenig Wort',
So halt' ich sie doch hoch in Ehren:
Es darf sie keine Flieg' versehren.

— — —
Denn es genügt schon meinem Sinn,
Wenn ich umringt von Büchern bin.

Giuseppe Arcimboldo (1533–1593): Porträtt av en bibliotekarie (och av bibliomanen i gemen). 1580-talet. Skoklosterssamlingarna.

ie

Ik vor sta dar ynne doch weynich word
Wā holde se denne noch in den eren
Dat ick en wyl den vlegghen weren

Ik late my ge noegē dar myt. wo yd ge sache
Dat ick vele boeke vor my see
Wor men van kunsten reden doet

bb

Boknarren, den mänskliga dårskapen personifierad. Träsnitt i »Dat narren schyp», tryckt i Lübeck 1497 av den anonyme »Mohnkopfdrucker», som arbetade för Hans van Ghetelen. Upplagan, som är en plattysk översättning av Sebastian Brants »Das Narren Schyff», är känd endast i två exemplar (British Museum, London och KB, Stockholm), båda defekta.

Ett arbetsbibliotek behöver däremot inte något annat försvar än en hänvisning till den praktiska nytta det gör. Bokens ursprungliga syfte var att på lämpligaste och bekvämaste sätt överbringa ett budskap utan personlig kontakt, och ju längre man avlägsnar sig från detta syfte och från budskapetets angelägenhet och kvalitet mot ett samlande av böcker för deras sällsynthets skull eller över huvud taget utan att ägna något intresse åt innehållet, desto besvärligare blir den intellektuella försvarsoperationen och rationaliseringen.

Att bok- och annat samlande verkligen till stor del står på neurotisk grund bevisas av att samlarmanin försvinner om neurotikern återfår sin trygghetskänsla genom att hans ömhetsbehov tillgodoses eller om hans personlighetskänsla på annat sätt restaureras, t. ex. om han lyckas genomskåda och analysera sina egna omedvetna impulser. För övrigt kan samlaren visa samma fysiska reaktioner, som ångest brukar åstadkomma, nämligen allmän upphetsning, hjärtklappning, darrning och svettning. Sådana ångestsymtom kan man ibland få se på bokauktionskammaren. Ofta har emellertid rationaliseringsprocessen varit framgångsrik och fortskridit så långt, att dessa yttre tecken på neuros helt har undertryckts. Vem har inte sett Den Erfarne Samlaren, som med suverän och överlägsen säkerhet mäter marginalbredden på en inkunabel eller en aldin eller en bok ex officina Elzeviriana och vars hela uppträdande vittnar om ett oändligt förakt mot de fåkunniga, som inte vet att skiljelinjen mellan får och getter, mellan kultur och barbarisk okultur är just denna marginalmillimeter! Lord Chesterfield gav i *Letters to His Son* ett råd angående anspråkslöshet på detta område, som Den Erfarne Boksamlaren tydligen inte fått tid att läsa på grund av sitt myckna mätande: »If you happen to have an Elzevir classic in your pocket, neither show it nor mention it.»

Om sitt själsliga tillstånd under en av sina depressionsperioder skriver Fröding i ett brev (27 januari 1890): »Under dessa mitt lidandes dagar har jag knappt tagit ögonen från boken — det har varit det enda sättet att lindra tortyren — ett slags opium för tanken och fantasien.» Följande sanna berättelse ur livet klargör ytterligare mekanismen i denna reaktion:

En av mina bekanta, en man med ett krävande praktiskt yrke, som tog all hans tid i anspråk utan att lämna något över för läsning av annat än facklitteratur, var nödsakad att undergå psykoanalytisk behandling på grund av en neuros. I början av behand-

lingen skaffade han sig på mycket kort tid en relativt omfattande boksamling, mest skönlitteratur, som han samvetsgrant läste. Under analysens gång avtog hans i början onormalt hektiska köp- och läsbehov i samma takt som hans problem löstes. På denna köp- och läsintensitetskurva kunde man avläsa även mindre toppar och vågdalar, som åtföljde de återkommande och övergående depressionstillstånden under analysens gång. När han kom in i en svår och ansträngande analysperiod, köpte och slukade han åter böcker, men så snart de problem, som hade gett upphov till ångestens stegrade intensitet började lösas, avtog åter läsbehovet. Ursprungligen lade han upp sin samling för att fylla vad han (med orätt) uppfattade som en gapande lucka i sin kulturella fasad, men läsandet kom även att få praktisk betydelse för neurosens snabba övervinnande. Hans bekantskap — vänskap, fiendskap eller likgiltighet — med Andrej Bolkonskij och familjen Rostov, med Tom Jones, William Dobbin, Jean Valjean, munken Medardus, Lars Hård, Pär Lagerkvists dvärg och andra diktade gestalter fick fylla det behov av kontakt med omvärlden, som på grund av neurosen inte kunde tillgodoses på naturlig väg. Konfrontationen med bröderna Karamasov verkade som ett klubbslag på honom. I två veckor var han ur stånd att göra något annat än att ligga och kippa efter andan och grubbla över den oerhörda psykologiska sanning, som ligger dold i detta verk. Det var hans egna problem — och allmängiltiga. När personligheten hade återställts, kunde den brutna kontakten med omgivningen åter knytas, och levande personer fyllde åter en del av umgängesbehovet. Samtidigt kunde han åter till dess rätta värde uppskatta sin egen personlighets prestationer, varför boksamlingen och litteraturkännedomen som fasad och stöd för prestigen inte längre behövdes. Efter avslutad behandling kvarstod ett kvantitativt normalt men kvalitativt fordrande läsbehov. Hans fördjupade förståelse för skönlitteraturens funktion och hans tack vare analysen högt utvecklade förmåga att värdera den psykologiska sanningshalten i litteratur gjorde honom till en bokvän i bästa mening.

Detta intressanta beteendemönster kastar även ljus över många författares relationer till omvärlden och till sina egna diktade gestalter. Det är känt, att många författare hellre umgås med sina fantasigestalter än med verkliga människor och att de är så ömsinta, att de har svårt att låta poetisk rättvisa vederfaras sina skapelser och därför i det längsta uppskjuter att »döda» dem, medan de samtidigt mot omgivningen kan sätta upp en sköld av irritation,

misstro eller t. o. m. fientlighet. »I don't like people», sade William Faulkner då han var i Stockholm för att hämta sitt nobelpris, »they make too much noise.» Ett »normalt» beteende förutsätter förmåga att kunna umgås både med diktade gestalter och verkliga. Men diktningen är till stor del en flykt in i en egen, autistisk värld där författaren försöker lösa det problem, som han har misslyckats med i verkligheten, nämligen — att umgås med människor.

Det har här talats så mycket om neurotiska och sjukliga drag hos boksamlare, att man lätt kan få det intrycket, att det är fråga om en försåtlig kampanj mot bokhandels- och antikvariatsverksamhet och ett slag under bältet på författare. Det är alltså på tiden att göra några väsentliga förbehåll. Det finns naturligtvis också privata boksamlingar, som är upplagda enligt sunda principer med huvudvikt på kunskapssynpunkter, på skönhetskärlek eller på en idé att hopbrunga ett kulturhistoriskt intressant och för forskningen värdefullt material, utan att nyttsynpunkterna nödvändigtvis behöver vara rationaliseringar av neurotiska drag. Man har även kunnat konstatera en tendens att olika slag av samlare rekryteras från vissa karaktärs- och temperamentsgrupper, så att t. ex. representanterna för den öppna, för yttervärldens realitet mottagliga och jämförelsevis okomplicerade pykniska mänskotypen med dess hjärtliga, alltomfattande kärlek till verkligheten och dess företeelser och ting ofta blir allätare även på boksamlarområdet. De fördelar sin kärlek och sina affekter jämnt på olika intresseområden och lägger upp omfattande och heterogena samlingar. Boksamlare av den leptosoma typen fördelar däremot sitt intresse på ett ojämnt sätt och lägger stor vikt vid att välja och vraka. När Robert Louis Stevenson skriver (i *The Influence of Books*), att varje människa kan finna sin andliga spis endast i ett fåtal böcker, är detta således ingen allmängiltig sanning utan en sanning, som gäller endast den någorlunda rent leptosoma konstitutionstyp, som Stevenson själv tillhörde. En pyknisk boksamlare kan mycket väl med nöje och behållning läsa all den olikartade litteratur han samlar. Det är självklart, att det är en meningslöshet att säga, att det ena eller andra slaget av samlare, läsare eller författare är »bättre» och »värdefullare» än det andra.

Dessa olika temperamentstyper kan mycket väl hålla sig inom gränserna för det normala och acceptabla. Men en kulturföreteelses objektiva värde (i den mån ett sådant värde är möjligt att bestämma) förringas inte på något sätt om en analys av det genetiska förloppet skulle blotta företeelser, som brukar anses mindre fina

och värdefulla. En sådan analys skapar kanske en bättre förståelse för problemen och kan i bästa fall öka vidsyntheten och toleransen och därigenom skölja bort en massa tyngande barlast av skadliga moralbegrepp. En mycket stor del av den västerländska kulturens yppersta skapelser har åstadkommit av själsligt sjuka människor. En helt balanserad och affektfri människa är kanske lycklig på sitt sätt, men kulturskapande är hon inte. Monsieur Testes livsföring är absurd, ty intellektuell hypertrofi leder automatiskt till atrofi på känslolivets område, eftersom den själsliga energimängd, som står en personlighet till buds, tycks vara konstant. Det är möjligt att mänskligheten i ett framtida idealsamhälle kommer att bestå av kopior på herr Teste — det finns en sådan tendens — men blir det i så fall ett idealiskt samhälle? Betyder det inte stagnation för all utveckling? Betyder det inte — Orwells 1984? Ty även känslolivet är engagerat i all kulturskapande verksamhet.

Det finns naturligtvis andra tänkbara möjligheter än den renodlat intellektuellt arbetande robot, som är vår maskinkulturs ideal och den hårt trängda människa, som har flytt in i neurosen för att hon inte stått ut: »det lyckliga urtillståndet» innan tankeverksamheten har vaknat. Rousseau förfäktade i *Discours sur l'origine de l'inégalité parmi les hommes*, att en människa, som reflekterar, är ett fördärvat djur och att mänsklighetens lyckomöjligheter gick förlorade i och med att intellektet vaknade till liv så att människan blev medveten om sitt öde. Lyckan var att söka i omedvetenheten. Men eftersom vi nu en gång är uppfostrade i en kulturmiljö där det intellektuella begripandet är det högsta målet får vi lov att finna oss i det. I all synnerhet som det varken går eller är önskvärt att vända på tiden och låta den gå baklänges. Det tycks vara allmänt mänskligt att längta efter något bättre än vad nuet har att bjuda på. Denna längtan kan drömma sig bakåt till »det lyckliga urtillståndet» och blir reaktionär, eller också vänds blicken framåt och samma längtan sporrar till ansträngningar för att verkligen i handling åstadkomma en förändring och förbättring. Mot Rousseau invände redan Schiller, att denna längtan tillbaka var svaghet, att längtan till det paradisiska urtillståndet dödar all strävan mot framtida mål. Känslan att behärska verkligheten må vara en illusion, men begripandet av sammanhanget i tillvaron ger onekligen en lyckokänsla, som de flesta nutidsmänniskor skattar högre än den slöa omedvetenheten.

»Det finns bara en verklig lycka:
att bli medvetnare om sitt öde»,

skriver Rabbe Enckell i sin senaste diktsamling *Sett* och återbördat, och i de två raderna tolkar han nutidsmänniskans situation. Rousseau måste förresten själv ha erfårit den lyckokänsla, som ligger i att intellektuellt förstå och behärska ett problem. Han var för övrigt inte den förste, som hävdade att en förbannelse vidlåder den rena intellektualiteten. Samma åsikt finns gestaltad i den judiska myten om straffet för synden att äta av kunskapens träd.

Det finns, som alltid, en väg också mellan dessa ytterligheter. Vår tids människa kan och får inte pruta av på sin medvetna och rationella del, men därför behöver ju inte navelsträngen till de irrationella djupen klippas av. I den mån den rena intellektualiteten diktatoriskt undertrycker andra väsentliga mänskliga yttringar, t. ex. känslor och drifter, reagerar den mänskliga organismen omedelbart med protesterande varningssignaler. Om naturliga och sunda känslor uppfattas som mindervärdiga och trängs undan med intellektets vapen blir följden en *neuros*. Naturliga och sunda känslor och instinkter har också i förvånansvärt hög grad varit utsatta för klappjakt från »moralisters» sida, vilket hämmat kulturutvecklingen i oanad grad.

Man kan låta känslolivet befrukta det medvetna själslivet men samtidigt behärska, kontrollera och förstå de irrationella faktorerna. Man kan bara inte ostraffat tränga undan dem till någon undangömd vrå av själslivet och sedan låtsas som om de inte fanns och aldrig har funnits. Välsignelsen från ovan och välsignelsen från nedan, som det står om i första Mosebok och som spelar en så stor roll i Thomas Manns romansvit om Josef och hans bröder, är nödvändig för den hela, sunda personligheten. Med hegelsk dialektik skulle man kunna formulera det så att tesen irrationell omedvetenhet och dess antites rationell medvetenhet blandade i rätta proportioner ger syntesen kultur.

Vägen till det rationella begripandet går över boken. Om boken finns i ett allmänt bibliotek eller i en privat boksamling är strängt taget likgiltigt, det viktiga är att den används, att den får fullgöra sin ursprungliga uppgift att förmedla kunskap och erfarenhet. Ju större boksamling desto mer aspekter och argument för den syntes som boksamlaren och -läsaren själv måste dra för att han inte skall bli bara en eftersägare och ett offer för andlig auktoritetstro.

De allmänna biblioteken är inte öppna dygnet runt, böcker man vill ha är ofta utlånade eller finns inte alls i biblioteket, eller man har kanske en lång och besvärlig väg dit. Vad är då nyttigare

Harry Järv

och nöjsammare än en egen samling? Boksamlarna kan säkert själva leverera hur många argument som helst. Och som neurotiskt symptom är bok- och kunskapssamlandet ett av de mest sympatiska och för kulturlivet mest värdefulla. (Jag förutsätter hela tiden att kulturlivet i och för sig är en värdefull företeelse, en förutsättning som naturligtvis med lika stor rätt kan bestridas.) Dibdin säger att boksamlandet är »of all species of insanity the most rational and praiseworthy». Det är ett vackert uttalande, men det skulle kanske ha verkat mer övertygande om han inte själv hade varit så infekterad av boksamlarbacillen att man kan misstänka honom för ett avsiktligt försök till smittoöverföring.
